

УДК 791.66 :008

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.37>

Козловська Марина Вікторівна,

доктор філософії (культурологія),

старший викладач кафедри

івент-менеджменту та індустрії дозвілля

Київського національного університету культури і мистецтв

orcid.org/0000-0002-2906-672X

Чорна Кристина Василівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент з/н

кафедри режисури та акторської майстерності

факультету театру, кіно та естради

Київського національного університету культури і мистецтв

orcid.org/0000-0002-3664-7477

chorna.k.v.1@gmail.com

ПОВСЯКДЕННІСТЬ У ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ЛЮДИНООРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджуються основні характеристики повсякденності з урахуванням методологічних позицій людиноорієнтованого підходу, який ґрунтується на аналізі її взаємозв'язку з іншими соціокультурними феноменами – дозвіллям та вільному часі. Підкреслюється, що дослідження повсякденності перебуває в авангарді наукового інтересу не в останню чергу завдяки тому, що на її вивченні може ґрунтуватися людиноорієнтований аналіз соціальних та культурних реалій суспільного побутування, коли елементи повсякденності починають аналізуватися з позиції артикуляції внутрішньо-особистісних соціокультурних смислів. Утім, незважаючи на значне зацікавлення питаннями повсякденності та супутніми соціокультурними феноменами, актуальним питанням залишається акцентуація уваги на можливостях людиноорієнтованого підходу до їхнього дослідження. Зроблено висновок, що повсякденність, вільний час, дозвілля – тісно пов'язані між собою феномени, як і більшість матеріальних і духовних атрибутів життя, чим демонструють єдність матеріального та ідеального, видуманого та реального. Як будь-які соціокультурні феномени, вони зазвичай досліджуються в контексті всієї дійсності, в основі якої перебувають культурно-цивілізаційні, соціальні, національно-духовні та особистісно-чуттєві сенси. У межах антропоорієнтованої дослідницької парадигми увага зосереджується на їхньому новому змістовно-сенсовому наповненні та якостях, які впливають не лише на характеристики людини, сфокусовані у розширенні меж її інтеркультурної компетентності та вмотивованості, а й на рівень її повсякденного буття, суб'єктивне відчуття задоволення ним та особистісний розвиток.

Ключові слова: повсякденність, дозвілля, вільний час, людиноорієнтований підхід.

Kozlovska Maryna,
*Candidate of Cultural Studies,
Teacher of the Department
of Event Management and Leisure Industry
Kyiv National University of Culture and Arts*

Chrona Krystina,
*Candidate of Art Studies,
Senior Lecturer at the Department of Directing and Acting
Faculty of Theater, Film and Variety
Kyiv National University of Culture and Arts
orcid.org/0000-0002-3664-7477
chorna.k.v.1@gmail.com*

EVERYDAY LIFE IN THE SUBJECT FIELD OF THE HUMAN-ORIENTED APPROACH

The article examines the main characteristics of everyday life, taking into account the methodological positions of the human-oriented approach, which is based on the analysis of its relationship with other socio-cultural phenomena – leisure and free time. It is emphasized that the study of everyday life is at the forefront of scientific interest not least due to the fact that its study can be based on a human-oriented analysis of social and cultural realities of social life, when the elements of everyday life begin to be analyzed from the position of the articulation of intra-personal socio-cultural meanings. However, despite the significant interest in the issues of everyday life and related socio-cultural phenomena, the emphasis of attention on the possibilities of a human-oriented approach to their research remains an urgent issue. It was concluded that everyday life, free time, and leisure are closely related phenomena, as well as most of the material and spiritual attributes of life, which demonstrate the unity of the material and the ideal, the fictional and the real. Like any socio-cultural phenomena, they are usually investigated in the context of the whole reality, which is based on cultural-civilizational, social, national-spiritual and personal-sensual meanings. Within the framework of an anthropocentric research paradigm, attention is focused on their new meaningful and meaningful content and qualities that affect not only the characteristics of a person, focused on expanding the boundaries of his intercultural competence and motivation, but also on the level of his everyday life and the subjective feeling of satisfaction with it.

Key words: everyday life, leisure, free time, people-oriented approach.

Постановка питання. У соціогуманітарних науках, зокрема у соціології, культурології, філософії та ін., останніми роками чітко прослідковується орієнтація на вивчення соціокультурної реальності з людиноорієнтованих методологічних позицій. Тому не викликає здивування активна увага до такого соціокультурного феномена, як повсякденність, а також низки тісно пов'язаних з ним понять, серед яких дозвілля і вільний час, які безпосередньо стосуються умов існування людини та значною мірою стають маркером ступеню розвитку культури та її інституцій. Відтак, дослідження повсякденності перебуває в авангарді наукового інтересу, оскільки на її вивченні може ґрунтуватися людиноорієнтований аналіз соціальних та культурних реалій суспільного побутування, коли елементи повсякденності починають аналізуватися з позиції артикуляції внутрішньо-особистісних соціокультурних смислів. Про актуальність

дослідження повсякденності також свідчить той факт, що останнім часом навіть обґрунтовується необхідність виокремлення спеціальної наукової дисципліни – повсякденноведення (Ручка А. О., Скокова Л., 2008, с. 163).

Ступінь наукової розробки. Дослідження повсякденного життя людини стало чи не самим актуальним у гуманітарних науках ХХ і ХХІ століть. Як слушно зауважує М. Шерінгем, авангардисти, ортодоксальні сюрреалісти (Бретон, Арагон) і дисиденти (Лейріс, Кено), а також філософи (Лукач, Гайдеггер) звертали увагу на повсякденне життя. Згодом чотири визначні постаті, А. Лефевр, Р. Барт, М. де Серто та Ж. Перек, чії візії та підходи перетинаються, запропонували способи мислення та дослідження повсякденного життя, що надихнуло та сприяло поширенню праць, які й сьогодні прагнуть досліджувати щоденний досвід. Свою позицію М. Шерінгем

обґрунтовує у праці «Повсякденність: Від сюрреалістів до постмодерністів» (Sheringham M. 2013), в якій відтворює історичну перспективу, надаючи оригінальні роздуми про природу концепції повсякденності як такої. Завдяки порівняльному підходу та глибокому аналізу різноманітних творів (художньої літератури, поезії, фотографії тощо) автор встановлює нові зв'язки між працями багатьох митців і письменників, у тому числі Р. Кено, В. Бенжамена, М. Фуко, А. Ерно та С. Калле. Так він пропонує огляд різних підходів і сфер застосування поняття «повсякденність», наголошуючи на складності його наукової концептуалізації. Серед зарубіжних дослідників повсякденності досліджував також французький вчений П. Бордьє у працях «Соціологія та культура» (Bourdieu P., 1990), «Нарис теорії практики» (Bourdieu P., 1972), а також А. Шюц – у працях «Про множинні реальності. Проблема соціальної реальності» (Schütz A., 1972) та «Структура повсякденного мислення» (Шюц А., 1989). Проблемам дозвілля і вільного часу присвячені ґрунтовні дослідження Ж. Дюмазедьє «До цивілізації дозвілля» (Dumazedier J., 1968), І. Морено «Ми всі встигаємо. Нові практики дозвілля в ХХІ столітті» (Moreno I., 2006), М. Романа «Вільний час і відпочинок працівників» (Román M. G., 2006). Серед українських дослідників в межах нашого аналізу вартують уваги присвячені повсякденності розвідки Ю. Борейко «Структури повсякденності в конструюванні релігійної ідентичності» (Борейко Ю., 2015) та А. Ручки і Л. Скокової «Дім як приватний соціокультурний простір» (Ручка А. О., Скокова Л. Г., 2008), О. Бочуля «Повсякденність: загальний аналіз природи і структури» (Бочуля О., 2012).

Утім, незважаючи на значне зацікавлення питаннями повсякденності та супутніми соціокультурними феноменами (дозвілля, відпочинок), вважаємо за доцільне акцентувати увагу на можливостях людиноорієнтованого підходу до їхнього дослідження, чому не було приділено достатньої уваги в українській культурології.

Мета статті – дослідити основні характеристики повсякденності, базуючись на людиноорієнтованому аналізі її взаємозв'язку з іншими соціокультурними феноменами – дозвіллі та вільному часі.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на тривалий період наукової концептуалізації,

поняття повсякденності й досі дуже складно піддається однозначній дослідницькій рефлексії. Позаяк вчені повсякденну і неповсякденну реальність часто не розділяють, наголошуючи, що на перший погляд протилежні у даному контексті ситуації зазвичай надто важко відмежувати, адже більшість з них є змішаними. Наприклад, виняткова ситуація смерті близької людини наскрізно пронизана повсякденними ритуалами (спільна трапеза, зустріч, прощання тощо), а релігійні змісти можуть набути статусу повсякденності, коли апелюють, наприклад, до необхідності християнської поведінки в усіх життєвих ситуаціях, щоденної молитви, дотримання посту в щоденному житті та ін.

Повсякденність – це фундаментальний аспект людського життя і діяльності, який характеризує те, як люди діють, відчувають і думають упродовж кожного дня, почасти незалежно від ситуації, в якій вони перебувають. Поняття повсякденного життя також характеризується повторюваними звичками щодо роботи та подорожей, такими як споживання (їжа, одяг і под.), дозвілля, особистий догляд, соціальна та культурна діяльність, візити у державні установи, навіть нічний сон. Зустріч з родиною чи спілкування в колі сусідів, колег і друзів також вважається невід'ємною частиною повсякденного життя.

Водночас низка дослідників вважає, що в межах різних культур формуються відмінні повсякденності, які при цьому стають однаковими для учасників конкретної спільноти, задіяної у культуротворчості. А. Шюц взагалі трактує повсякденність, використовуючи поняття «наявне знання» (Борейко Ю., 2015, с. 10) – «типове» знання, передане людині від минулих поколінь та/або отримане нею у складних умовах набуття життєвого досвіду. Відтак похід до театру – це, на перший погляд, неповсякденне явище, своєрідний вихід за межі щоденних практик, нерутинна дія. Проте з такою думкою можна не погодитися в певних умовах, на яких наголошує А. Шюц: «А якщо людина ходить туди постійно?», «А якщо людина там працює?» (Schütz A., 1972, р. 227). А. Шюц також зазначає: «Світ повсякденного життя повинен позначати інтерсуб'єктивний світ, який існував задовго до нашого народження, пережитий та проінтерпретований іншими, нашими попередниками, як організований світ. (...) це сцена й одночасно об'єкт наших дій і комунікації. Ми повинні

опанувати його і перетворювати, щоб реалізувати ті цілі, які ми ставимо перед собою» (Шюц А., 1989). Тобто останнім висловом А. Шюц наголошує, що повсякденність повинна вносити зміни в навколишню реальність за допомогою фізичної діяльності, тобто фактично він її розуміє як трудову, яка, у свою чергу, має здатність впливати на зміни у матеріальному світі.

Французький дослідник П. Бурдьє аналізує повсякденність як частину того, що він називає габітусом. Тобто, на його переконання, повсякденність – це система вподобань, преференцій, стиль життя кожної людини. При цьому це не автоматизм, а схильність до дії, яка впливає на щоденні практики людини: на її спосіб одягатися, говорити, взаємодіяти і под. Ці схильності несвідомо інтерналізуються у процесі соціалізації, під час якої людина адаптується та інтегрується у соціальне середовище. Протягом цього періоду вона конструює власний спосіб існування, поведінки і діяльності. Тому дослідник визначає габітус як іманентний закон, закладений у кожному завдяки вихованню і освіті. Габітус – це не просто звичка, не просто феномен відтворення поведінки, сформованої соціальним середовищем, це набагато вагоміша система, позаяк він перебуває в основі всього практичного сенсу діяльності (Bourdieu P., 1972).

Проте не варто забувати, що, незважаючи на таку матеріально-діяльнісну опосередкованість, яка домінує у визначеннях, наприклад, А. Шюца і П. Бурдьє, повсякденність – це також світ ірраціонального. В деякій мірі він навіть нелогічний, як своєрідна культурна мозаїка, яка одночасно і опирається, і доповнює логічне, раціонально-практичне і діяльнісне, уникаючи хаосу через упорядкування. Тому так важко відшукати ознаки деяких повсякденних практик у рамках, наприклад, ідеологічних настанов. Залишаючись за межами зору, на периферії конкретної діяльності, вони стають своєрідним фреймом, на яких згодом вибудовується раціонально-прагматичний каркас як поведінки людини, так і соціокультурних трансформацій. Тому в межах повсякденності прийнято виділяти різні структурні рівні, які одночасно характеризують і ірраціональність, і матеріальність: духовно-культурний, психоемоційний, матеріально-фізичний. Таке розуміння певною мірою вказує на необхідність використання

людиноорієнтованого підходу в дослідженні повсякденності, позаяк він надає внутрішнім переживанням, картині світу», досвіду людині тощо ключову роль у визначенні ціннісних орієнтирів формування соціокультурних сенсів, що значною мірою зумовлено наявністю особливих внутрішніх феноменів: свідомості, мотивації, потреб, бажань, відповідальності й под.

Для кожної людини, як представника відповідної спільноти, повсякденність може мати свої сенсові наповнення, які суттєво різняться. Як, наприклад, суттєво відрізняється побутування дослідника, робітника, студента чи художника. Суттєво відрізняється повсякденність дитини і дорослої людини. У кожного з них свої будні, зокрема робочі та соціальні обов'язки, оточення, а також практики відпочинку, дозвілля чи святкування. Відтак, специфіка повсякденного життя залежить від часу, місця, культури, соціального оточення і рівня життя, професійної та соціальної категорії. Повсякденність окремих людей і соціальних груп визначається їхнім способом життя та ціннісними преференціями. Недарма дослідники дедалі частіше поряд з поняттям «повсякденність» послуговуються поняттями «життєвий світ» та «картина світу». Життєві світи різних соціальних груп можуть бути подібними в межах своєї групи, а водночас суттєво відрізнитися за її межами у порівнянні з іншими групами. Такі картини світу опосередковані відносинами як зі світом та його явищами, так і з іншими людьми, вони істотно різняться за своїми інваріантними фундаментальними закономірностями. Це, до речі, часто викликає непорозуміння серед представників іншого життєвого світу, в яких побутують свої принципи організації життя, ціннісні експектації та світоглядні преференції.

У межах людиноорієнтованого підходу підвищена увага до категорії повсякденності також характеризує культурно-цивілізаційні зміни у звичних суспільних парадигмах, зокрема щодо вільного часу, праці, дозвілля та відпочинку, вказуючи на особистісно-індивідуальну актуалізацію проблем соціокультурних механізмів існування людства. Дослідження вільного часу в сучасній соціогуманітаристиці також особливо популярні, позаяк акцентують увагу на невід'ємному праві людини на дозвілля. Адже вільний час – це не просто альтернатива робочим будням, це час, який передбачає свободу вибору

активностей щодо задоволення потреб і бажань, які часто людині неможливо реалізувати в умовах трудової діяльності. Тому ці поняття знаходять безліч точок перетину своїх репрезентацій, включених в інші соціокультурні парадигми, зокрема святкові і дозвіллі.

Відтак вільний час останнім часом розуміється і як соціальна конструкція, що маркує ступінь суспільного розвитку, і як домінуюча риса конкретного моменту соціокультурного розвитку, під час якого права, свободи, потреби і прагнення людини, зокрема до саморозвитку стають чи не центральними і в науковому, і в суспільному дискурсі. При цьому саме вільний час дає змогу відновитися від фізичної чи розумової праці, забезпечує формування у людини відчуття задоволення своїм життям, а відтак – сприяє соціокультурним трансформаціям, які часто руйнують звичні підвалини повсякденного життя. Тому Ж. Дюмазедьє і виокремив три функції вільного часу: відпочинок, розваги та особистісний розвиток (Dumazedier J., 1968).

І. Морено констатує, що саме з формуванням розуміння цінності вільного часу, добровільної діяльності, дозвілля автоматично підвищується і цінність трудової діяльності, тому що вона починає розумітися як важливе джерело забезпечення права на приватне життя (Moreno I., 2006). Щодо дозвілля, то, на переконання Дж. Романа, в його характеристиці потрібно відштовхуватися від таких підходів: особистісного, який акцентує на людині, якій потрібні відпочинок, відновлення психоемоційних і фізичних сил, розвиток; діяльнісного, який наділяє дозвілля такими функціональними можливостями, як освітня, розвиваюча та терапевтична. Утім, неважливо, на думку автора, яким підходом керуватися, раціонально-прагматичне використання вільного часу має спрямовуватися на отримання задоволення від перерви у роботі, тобто від відпочинку. Тільки так дозвілля стає корисним для здоров'я і дає можливість краще виконувати повсякденні завдання, тобто досягати більшого рівня продуктивності у трудовій діяльності (Román M. G., 2006).

Отже, повсякденне життя людей не повинно обмежуватися суто обов'язками. І тільки за таких умов дозвілля, вільний час і трудова активність стають домінуючими орієнтирами суспільства і кожного індивідуума у пошуку оптимальних параметрів свого існування. Утім,

варто підкреслити, що не завжди, на жаль, збільшення кількості вільного часу покращує умови життя, а інколи навіть і навпаки – так прискорює життєвий ритм, що може викликати відчуття нестачі часу. Соціокультурні зміни, не в останню чергу спровоковані наслідками інформаційно-технічного прогресу та суттєвими змінами у способі життя, трансформували уявлення про час та його принципове значення для людини. Відтак не варто ігнорувати той факт, що для того, щоб наповну насолодитися всім різноманіття дозвіллевих практик та відпочинку, суспільству потрібно насамперед володіти, як зазначає П. Бурдьє, відповідним культурним капіталом (Bourdieu P., 1990). Тобто йому потрібно докласти суттєвих зусиль, щоб визначити і адаптувати механізми, які гарантуватимуть активізацію тих культурних секторів, які не стільки привнесуть сенсове наповнення у використання людиною вільного часу, скільки дадуть можливість їй мати доступ до різноманітних заходів оздоровчого і корисного характеру, а відтак будуть відповідати ознакам змістовного відпочинку, який, наприклад, можуть забезпечити масові святкові заходи.

Тут варто, на нашу думку, звернути увагу ще на такий важливий момент у людиноорієнтованому трактуванні повсякденності, картини світу, інтерпретації всієї тканини соціокультурної дійсності та феноменів, які її формують. Низка дослідників вказують на необхідність наукової концептуалізації таких понять, як «коммон-сенсологія» (від англ. *common sense* – здоровий глузд), соціологія приватності (Ручка, А. О., & Скокова, Л. Г., 2008, с. 163), а також імпліцитні теорії, які свідчать про переорієнтацію, зокрема, на дослідження ірраціональних характеристик повсякденності, зокрема свідомості та внутрішньо-психологічних особливостей.

О. Бочуля зазначає, що лозунгом філософії здорового глузду є «обґрунтовані цінності звичайного здорового людського розсудку, властивого всім від народження (*common sense*, *bon sens*) (...) Тепер місце представників цієї школи посіла феноменологія, обґрунтувавши (*Lebenswelt*), який не вичерпується повсякденністю, та все ж значною мірою збігається з нею» (Бочуля О., 2012). Імпліцитні теорії – це переконання, суб'єктивні пояснювальні схеми об'єктивної дійсності, необхідні кожній людині для побудови цілісної картини світу. На їхнє

формування впливає низка чинників, проте провідну роль має особистісний соціокультурний досвід, оскільки найбільш актуальною для особистості є лише та реальність, яка входить до її життєвого контексту, а відтак потребує осмислення (Аршава І., Салюк М., 2019, с. 10–11). Дослідники І. Аршава і М. Салюк зазначають, що саме від імпліцитних теорій безпосередньо залежить емоційний стан людини та її відношення до подій, людей, а також успішність адаптації, з необхідністю якої вона стикається у процесі побутування майже постійно. Тобто вони «важливі фактори активної оптимістичної життєвої позиції людини та її психологічного благополуччя» (Аршава І., Салюк М., 2019, с. 10).

Утім, незважаючи на покращення якості життя та більш широкі можливості, сучасна людина здебільшого депресивна, невпевнена у собі, емоційно віддалена та гранично самотня. Вона втрачає навик емпатії, перестає співпереживати, стає байдужою, часто безвідповідальною як перед власною родиною, так і перед суспільством. При цьому дослідники наголошують, що саме переживання радості, щастя, натхнення, задоволення та інші позитивні

емоції, а також відповідний погляд на життя і своє місце в ньому щонайкраще впливають на формування інкрементальних імпліцитних уявлень про себе, що значно підвищує рівень життєдіяльності людини та її суб'єктивне благополуччя,

Висновки. Отже, повсякденність, вільний час, дозвілля – тісно пов'язані між собою феномени, як і більшість матеріальних і духовних атрибутів життя, чим демонструють єдність матеріального та ідеального, видуманого та реального. Як будь-які соціокультурні феномени, вони зазвичай досліджуються в контексті всієї дійсності, в основі якої перебувають культурно-цивілізаційні, соціальні, національно-духовні та особистісно-чуттєві сенси. У межах антропрієнтованої дослідницької парадигми увага зосереджується на новому їхньому змістовно-сенсовому наповненні та якостях, які впливають не лише на характеристики людини, сфокусовані у розширенні меж її інтеркультурної компетентності та вмотивованості, а й на рівень її повсякденного буття, суб'єктивне відчуття задоволення ним та рівень особистісного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Аршава І., Салюк М. (2019). Імпліцитні теорії інтелекту та особистості як предиктори психологічного благополуччя та оптимізму. *Journal of psychology research*. 25 (8): 10–20.
2. Борейко Ю. (2015). Структури повсякденності в конструюванні релігійної ідентичності. *Українське релігієзнавство*. 74–75: 5–13. URL: <https://www.readcube.com/articles/10.32420%2F2015.74-75.557>
3. Бочуля О. (2012). Повсякденність: загальний аналіз природи і структури. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. Випуск 15. С. 120–128. URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2012/17.pdf
4. Ручка, А. О., & Скокова, Л. Г. (2008). Дім як приватний соціокультурний простір. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, (2), 162–181.
5. Шюц А. (1989). Структура повсякденного мислення URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/A-SHyuts-struktura.pdf>
6. Bourdieu P. (1990). *Sociología y cultura*. México: Grijalbo, 228 p.
7. Bourdieu P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Librairie Droz, 272 p.
8. Dumazedier J. (1968). *Hacia una civilización del ocio*. Barcelona, 1968. 345 p.
9. Moreno I. (2006). *Todos tenemos tiempo. Nuevas prácticas del tiempo libre en el siglo XXI*. Buenos Aires: Editorial Lumen-Humanitas, 185 p.
10. Román M. G. (2006). El tiempo libre y ocio reivindicado por los trabajadores. *Pasos*. 4(3): 301–326.
11. Schütz A. (1972). On multiple realities. *The Problem of Social Reality: Collected Papers*. I: 207–259.
12. Sheringham M. (2013). Traversées du quotidien. Des surréalistes aux postmodernes. 416 p.

References:

1. Arshava I., Saliuk M. (2019). Implitsytni teorii intelektu ta osobystosti yak predyktory psykholohichnoho blahopoluchchia ta optymizmu. [Implicit theories of intelligence and personality as predictors of psychological well-being and optimism]. *Journal of psychology research*. 25 (8): 10–20 [in Ukrainian].
2. Boreiko Yu. (2015). Struktury povsiakdennosti v konstruiuvanni relihiinoi identychnosti. [Structures of everyday life in the construction of religious identity]. *Ukrainian Religious Studies. – Ukrainiske relihiieznavstvo*. 74–75: 5–13. URL: <https://www.readcube.com/articles/10.32420%2F2015.74-75.557> [in Ukrainian].

3. Bochulia O. Povsiakdennist: zahalniy analiz pryrody i struktury. [Everyday life: general analysis of nature and structure]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philosophical science.* – *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriya filosof's'ki nauky.* Issue 15. P. 120–128 URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/15_2012/17.pdf [in Ukrainian].

4. Ruchka A. O., Skokova L. H. (2008). Dim yak pryvatnyi sotsiokulturnyi prostir. [Home as a private socio-cultural space]. *Lviv University Bulletin. Sociological Series.* – *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriya sotsiologichna,* (2), 162–181 [in Ukrainian].

5. Shiuts A. (1989). Struktura povsednevnogo mshlenyia. [The structure of everyday thinking]. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/A-SHyuts-struktura.pdf> [in Ukrainian].

6. Bordieu P. (1990). Sociología y cultura. México: Grijalbo, 228 p. [in Spanish].

7. Bourdieu P. (1972). Esquisse d'une théorie de la pratique. Librairie Droz, 272 p. [in French].

8. Dumazedier J. Hacia una civilización del ocio. Barcelona, 1968. 345 p. [in Spanish].

9. Moreno I. (2006). Todos tenemos tiempo. Nuevas prácticas del tiempo libre en el siglo XXI. Buenos Aires: Editorial Lumen-Humanitas, 2006. 185 p. [in Spanish].

10. Román M. G. (2006). El tiempo libre y ocio reivindicado por los trabajadores. *Pasos.* 4(3): 301–326 [in Spanish].

11. Schütz A. (1972). On multiple realities. *The Problem of Social Reality: Collected Papers.* I: 207–259.

12. Sheringham M. (2013). Traversées du quotidien. Des surréalistes aux postmodernes. 416 p. [in French].